

УДК 336.201

DOI: 10.25140/2411-5215-2019-3(19)-347-353

Олександр Подмарьов

**СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Александр Подмарьов

**СУЩНОСТЬ И СОСТАВ НАЛОГОВОГО СТИМУЛИРОВАНИЯ
ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

Oleksandr Podmaryov

**THE ESSENCE AND COMPONENTS OF THE TAX STIMULATION
OF ECONOMIC ACTIVITIES**

У статті досліджено науково-методичне забезпечення оцінки еволюційного розвитку системи оподаткування. Цей аналіз дозволив обґрунтувати часові межі основних етапів регулювання податкових відносин і визначити пріоритетні завдання податкової політики на кожному етапі. Визначено місце податкового стимулювання економічної діяльності. Такий підхід дозволив обґрунтувати комплекс об'єктивних, суб'єктивних та імовірнісних зв'язків у системі економічних відносин «держава – платник податків» і «платник податків – платник податків». Наукова новизна результатів цього дослідження полягає у вирішенні наукового завдання поглиблення теоретико-методологічних засад і розвитку науково-методичного інструментарію податкового стимулювання інвестиційного клімату держави.

Ключові слова: податок; державне регулювання економіки; податкове стимулювання; податкові інструменти; економічний розвиток.

Рис.: 1. Табл.: 2. Бібл.: 7.

В статье исследовано научно-методическое обеспечение оценки эволюционного развития системы налогообложения. Данный анализ позволил обосновать временные рамки основных этапов регулирования налоговых отношений и определить приоритетные задачи налоговой политики на каждом этапе. Определено место налогового стимулирования экономической деятельности. Данный подход позволил обосновать комплекс объективных, субъективных и вероятностных связей в системе экономических отношений «государство – налогоплательщик» и «налогоплательщик – налогоплательщик». Научная новизна данного исследования заключается в решении научной задачи углубления теоретико-методологических основ и развития научно-методического инструментария налогового стимулирования инвестиционного климата государства.

Ключевые слова: налог; государственное регулирование экономики; налоговое стимулирование; налоговые инструменты; экономическое развитие.

Рис.: 1. Табл.: 2. Библ.: 7.

In this paper the author investigated the scientific and methodological support for the assessment of the evolutionary development of the taxation system. This analysis allowed to justify the time frames of the main stages of regulation of tax relations and to determine the priority tasks of the tax policy at each stage. The author of the article defined the place of tax incentives for economic activity. This approach has allowed to substantiate the complex of objective, subjective and probabilistic strains in the system of economic relations «state – taxpayer» and «taxpayer – taxpayer». The scientific novelty of the results of this study is to solve the scientific problem of deepening the theoretical and methodological foundations and to develop scientific and methodological tools for tax incentives for the state's investment climate.

Keywords: tax; state regulation of the economy; tax incentives; tax instruments; economic development.

Fig.: 1. Table: 2. References: 7.

JEL Classification: H21

Постановка проблеми. В умовах швидкого розвитку глобалізації та інтернаціоналізації економічних процесів сучасні проблеми податкового стимулювання економічної діяльності, як методу впливу на інвестиційний клімат держави, посідають важливе місце в економічному та політичному житті кожної країни світу. В умовах нестабільних економічних, а також і політичних процесів в Україні проходить системна перебудова економіки та політичної системи загалом, пришвидшення адаптації до сучасних ринкових умов.

Отже, вищезазначена взаємодія факторів та механізмів, що впливають на загальний рівень економічного розвитку, створюють необхідність удосконалення дієвого механізму податкового стимулювання інноваційної діяльності, який є важливою частиною ланцюга фінансового та економічного оздоровлення та повинен орієнтуватися на досягнення відповідних стратегічних цілей та поставлених завдань їх відповідної реалізації, встановлення певної ієрархії цілей за відповідними строками досягнення і ефективності вирішення проблем фінансової та економічної стабілізації.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість цієї проблеми як із теоретичного, так і з практичного боку не викликає ніякого сумніву. І тому в сучасній науці присвячено велику кількість праць багатьох вітчизняних та закордонних учених на тему науковому пошуку у сфері інноваційного розвитку держави.

Базовим дослідженням багатьох закордонних досліджень щодо оцінки впливу податкового регулювання на інноваційну активність є роботи Д. Йоргенсона [1].

Вагомий вплив у формування інноваційної теорії у сфері економічного розвитку зробили праці В. Хіпель, Ф. Агіюна, Дж. Сорос, У. Баумоля, Санто, М. Портер, Д. Белла, М. Кондратьєва, Дж. Ван Дайна, Р. Менша, Х. Рігс.

Питанню фінансового регулювання інноваційної діяльності присвятили свої наукові праці такі вчені, як Ю. Бажал, І. Сердюк, Н. Редіна, Л. Безчасний, О. Колодізев, А. Гальчинський, Л. Федулова, В. Гейць, В. Осецький, В. Соловійов, О. Жилінська, М. Малік, Є. Калитич, О. Лапко, М. Крупка.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Проблема дослідження місця податкового стимулювання економічної діяльності та обґрунтування науково-методичного забезпечення оцінки еволюційного розвитку системи оподаткування раніше розглянута не була.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження місця податкового стимулювання економічної діяльності та обґрунтування науково-методичного забезпечення оцінки еволюційного розвитку системи оподаткування.

Виклад основного матеріалу. Система сучасного глобалізму, за своєю суттю, є пульсуючим явищем, і вона переживає фази спаду та піднесення, прискорення та сповільнення, і тому, на наш погляд, криза глобалізму лежить у його природі [3].

Сучасні події на світовій економічній арені демонструють тісний зв'язок податкового стимулювання економічної діяльності і його впливу на інвестиційну діяльність, синхронність процесів, що в них відбуваються, показують глобальність їх географічного поширення, а також масштаб їхнього впливу на ключові сфери економіки [6].

Таким чином, на нашу думку, застосування податкового стимулювання економічної діяльності як методу впливу на інвестиційну діяльність держави має особливу актуальність в умовах сучасної світової фінансової кризи та політичної нестабільності.

Для більш ґрунтовного розгляду поняття «податкового стимулювання» вважаємо за доцільне розглянути базову категорію «податок», більш ширші поняття «податкова система» та «податкова політика», а також зосередити увагу на понятті «податкове регулювання».

Зважаючи на те, що податкове регулювання і податкове стимулювання є невід'ємною частиною податкової політики держави в загальній системі податкових відносин, можемо зобразити схематично місце податкового стимулювання у податковій політиці держави (рис. 1).

Ключовим джерелом формування ресурсів для функціонування держави і виконання нею своїх функцій являються податки, які стягуються з юридичних та фізичних осіб.

Податки сплачуються періодично, тому формується постійний потік коштів до бюджету: в Україні вони акумулюються на Єдиному казначейському рахунку в Національному банку України й водночас витрачаються відповідно до регламентованих Державною казначейською службою України дій розпорядників бюджетних коштів [2, с. 45].

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

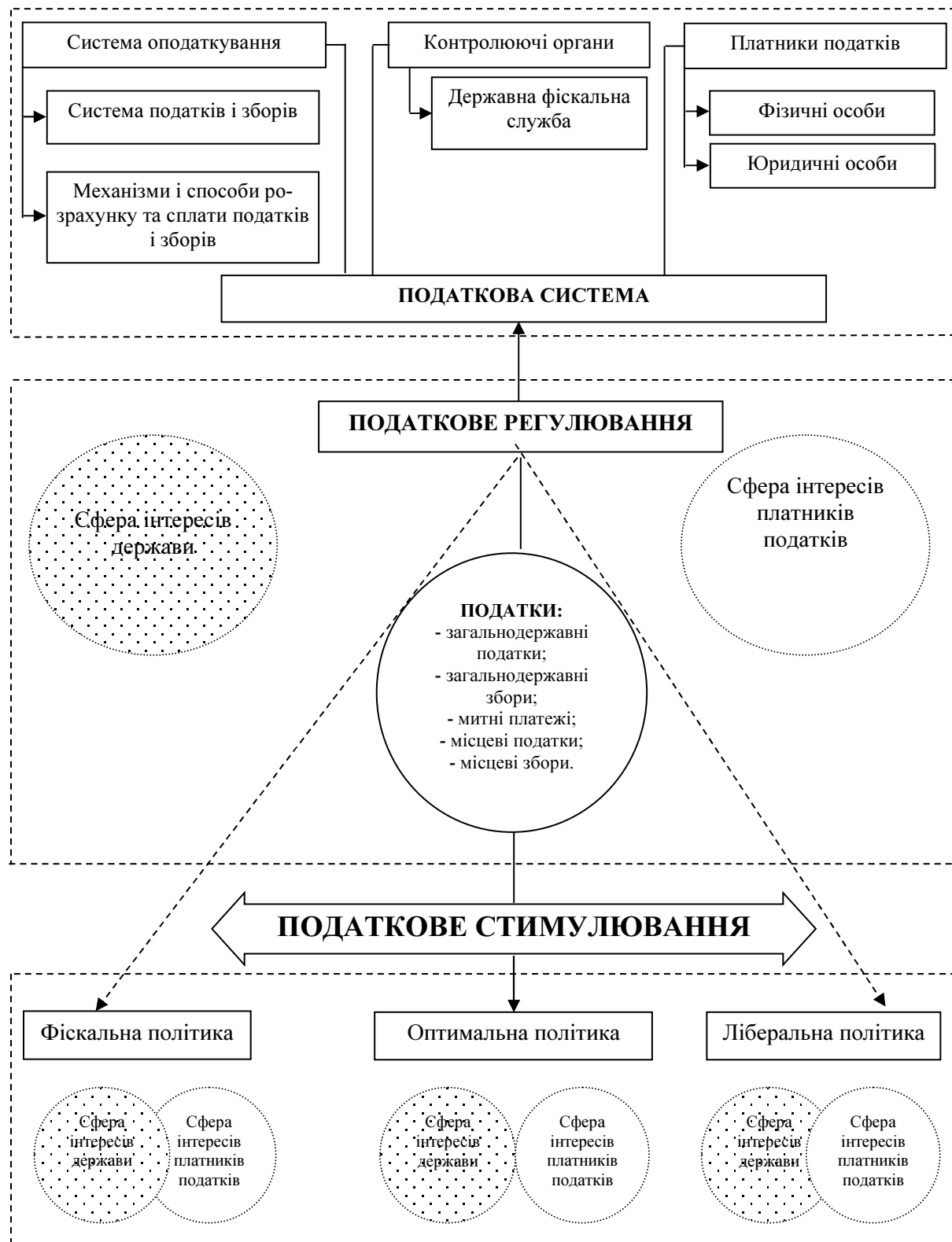


Рис. 1. Місце податкового стимулювання у податковій політиці держави
 Джерело: розроблено автором.

Податки на різних етапах історичного розвитку зображено в табл. 1.

Таблиця 1

Етапи історичного розвитку оподаткування

Історичні періоди	Давні рабовласницькі держави	Середньовічна Європа	Класичний капіталістичний період	Сучасний період – розвинені держави
Спосіб виробництва	Рабовласницький	Феодалний	Капіталістичний	Змішана економіка
Основні джерела доходів	Сільське господарство	Сільське господарство, ремісництво	Промислове виробництво	Надання послуг, промислове виробництво
Основні напрями державних витрат	Високі продуктивні витрати на утримання верхньої влади, збройні сили, видовища; незначні – на інфраструктуру	Високі непродуктивні витрати на утримання голови й державного апарату, збройні сили. Невеликі продуктивні витрати на інфраструктуру	Продуктивні витрати на інфраструктуру, зокрема промислову. Непродуктивні – на утримання державного апарату, збройні сили	Високі продуктивні витрати на формування людського капіталу, НДДКР, інфраструктуру. Високі непродуктивні витрати – на соціальне забезпечення, екологію. Невисокі витрати на утримання державного апарату, національну оборону
Основні джерела фінансування	Данина, податки	Данина, регалії, податки	Податки	Податки
Форми оподаткування	Непряме оподаткування торгівлі й імпорту товарів. Епізодичне пряме натуральне чи грошове оподаткування	Прямі різноманітні, але однотипні в натуральній і грошовій формі податки на землю індивідів. Непряме оподаткування торгівлі	Пряме грошове оподаткування доходів фізичних осіб. Акцизи та інші непрямі податки на торгівлю	Непряме універсальне оподаткування споживання. Пряме грошове оподаткування доходів фізичних та юридичних осіб. Обов'язкові відрахування на соціальне страхування
Види податків	Мобілізація доходів	Мобілізація доходів, регулювання окремих сторін господарського життя	Мобілізація і перерозподіл доходів, регулювання економічних процесів на мікрорівні	Мобілізація і перерозподіл доходів, інструмент мікро- і макроекономічного регулювання

На наш погляд, слід зазначити, що, незважаючи на довгу історію податки протягом тривалого часу не мали достатнього наукового обґрунтування. Тільки наприкінці XVIII століття була перша спроба систематичного наукового обґрунтування необхідності, місця і ролі податків у суспільстві, рівня податкового тягаря і принципів податкової політики. Визначний внесок у розвиток теорії оподаткування зробили представники економічних течій – класики політичної економії, маржиналісти, представники шведської школи, Дж. Кейнс та його послідовники, прихильники неокласичної теорії, дослідники податкової теорії економіки добробуту (табл. 2).

Таблиця 2

Розвиток теорії оподаткування

Економічна течія	Представники	Погляди
1	2	3
Класична політична економія	А. Сміт, Ж. Сімонді, Д. Рікардо	Розглядали лише окремі аспекти оподаткування, що мають прикладний характер, однак відводили податкам провідну роль у системі державних доходів
Маржиналізм	Л. Вальрас, Е. Сакс, Дж. Кларк, А. Косн Стюарт	Ґрунтуючись на засадах граничної корисності, економічну природу податків досліджували у контексті концепції обміну

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Закінчення табл. 2

1	2	3
Швецька школа	К. Віксель, Е. Ліндаль	На перший план виносили проблему податкоформуючих технологій держави суспільного добробуту
Кейнсіанство	Дж. Кейнс, А. Хансен, Р. Харрод, А. Лернер, У. Шульц та ін.	Характеризували податки як «вбудовані механізми гнучкості», які є «запобіжним механізмом попередження економічних криз, амортизатором кризових явищ», інструментом рівноцінного розподілу податкового навантаження залежно від величини отриманих доходів [3]
Неокласична теорія	М. Фрідман, М. Уейденбаум, А. Лаффер, Г. Стайн, А. Селдон, А. Бернс	Протиставляли кейнсіанській доктрині «ефективного попиту» свою концепцію «пропозиції ресурсів», яка передбачає обмеження обсягів державного фінансування шляхом скорочення видаткових бюджетних повноважень та зниження загального рівня податкового навантаження
Податкова теорія економіки добробуту	А. Пігу, Т. Мюрдаль, Л. Ерхард, К. Віксель, Е. Ліндаль, П. Самуельсон, В. Парето	Розглядали податки як інструменти покращення добробуту населення

Вбачається актуальним знову звернути на нього увагу, враховуючи, що визначення податку як системоутворюючої норми в законодавчому акті має значення не тільки для вирішення найскладніших питань у практиці оподаткування, але і для формування податкової моралі в суспільстві. Недостатньо високу якість українського законодавства можна розглядати як одну з причин ситуації моралі щодо сплати податків.

Поява податків було пов'язана з виникненням держави й зумовлено необхідністю формування централізованого фонду для здійснення його діяльності. «Податки ... являють собою публічно-правове джерело доходу в найбільш чистому його вигляді – це примусові збори, стягнуті державою або місцевими спілками з підданих і фінансової влади стягувати податок публічного союзу ...». Наведене розгорнуте визначення, в основі якого лежить теорія колективних (громадських) потреб у зв'язку з появою і розвитком ідей про правову державу, трактує податок як обов'язок, що впливає із самої ідеї держави [4, с. 89].

Фінансовою наукою сформульовані такі ознаки податку:

- передача благ зі сфери приватного господарства в публічне;
- обов'язковий, заснований на нормах закону характер цієї передачі;
- загальна безоплатність, тобто задоволення за допомогою податків загальних, неподільних потреб публічного союзу.

Ці ознаки досі не оскаржені, і з їх позицій авторами зроблена спроба проаналізувати дефініцію податку. Слід зробити акцент на одному моменті. Теоретики, визначаючи податки як примусові збори, з тим щоб показати новий етап у розумінні податків, а саме обумовленість їх фактом наявності держави, не називають примусовість як відмітну ознаку податку. Примусовість податків виражається в тому, що «податок, не походючи з процесу ціноутворення і будучи позаекономічним знаряддям, завжди нав'язується обороту, декретується ззовні ... чинністю верховної влади стягувати його союзу».

Фундаментальне наукове обґрунтування теорії оподаткування викладено в працях видатного англійського економіста Вільяма Петті (1623–1687), відомого як «батько політичної економії» і автор «Теорії трудової вартості». У своєму «Трактаті про податки і збори» (1662) він обґрунтовує доцільність сплати податків, при цьому не тільки у грошовій, а й у натуральній формі, стверджує, що «сплата податків настільки ж необхідна, як і їжа», розглядає причини, що викликають незадоволення громадян системою податків, під кутом зору індивідуалістичних інтересів (в інтересах платників) висвітлює наслідки непомірного податкового тиску на платника податків [5, с. 27].

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Таким чином, представники різних шкіл економічної теорії досліджували проблеми ефективності податкової системи, яка стала цінним інформаційним підґрунтям для подальших теоретичних і практичних розробок. Сучасний економічний погляд фокусується на аналізі впливу фінансово-кредитних важелів на пересування всіх компонентів ВВП і його новоствореної вартості – національного доходу як макро-, так і на мікроекономічному рівнях.

Можемо зробити висновок, що проведений аналіз показує, що максимального розвитку податки досягли в нинішніх умовах змішаної економіки. За ними закріплюється не лише основна функція в системі фінансових відносин, але й відводиться функція згладжування дефектів ринкового саморегулювання, створення додаткових стимулів розвитку підприємницької, ділової, інвестиційної діяльності, вирішення проблем мотивації праці, зниження безробіття, соціальне забезпечення. У результаті, носії фіскальної суті перетворюються у значний важіль макро- і мікроекономічних пропорцій.

Висновки і пропозиції. Наукова новизна цього наукового дослідження полягає у вирішенні завдання поглиблення теоретико-методологічних засад і розвитку науково-методичного інструментарію податкового стимулювання інвестиційного клімату держави. До вагомих результатів, що визначають наукову новизну цього дослідження, автор відносить такі положення:

- визначено місце податкового стимулювання економічної діяльності, що дозволило обґрунтувати комплекс об'єктивних, суб'єктивних та імовірнісних зав'язків у системі економічних відносин «держава – платник податків» і «платник податків – платник податків»;
- науково-методичне забезпечення оцінки еволюційного розвитку системи оподаткування, що дозволило обґрунтувати часові межі основних етапів регулювання податкових відносин і визначити пріоритетні завдання податкової політики на кожному етапі.

Отже, податки як інструмент впливу держави на розвиток економіки відіграють найважливішу роль. Тому завдання підвищення інвестиційної активності господарських суб'єктів зумовлює необхідність розробки ефективних інструментів податкового регулювання і стимулювання. Між тим, світовий досвід показує, що рішення проблеми істотного зростання інвестицій у розвиток економіки неможливе без зміцнення прав і відповідальності регіональних і місцевих органів влади, зокрема й у податковій сфері.

Список використаних джерел

1. Jorgenson D. W. Capital Theory and Investment Behavior. *American Economic Review*. May 1963. № 53. P. 247–259.
2. Дюрядін В. П., Леміш А. М. Податковий механізм фінансового оздоровлення підприємств: теоретичні аспекти. *Економіка Крима*. 2004. № 12. С. 25–28.
3. Крисоватий А. І., Василевська Г. В. Новітня парадигма преференційного оподаткування: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 260 с.
4. Крисоватий А. І., Десятнюк О. М. Податкова система: навчальний посібник. Тернопіль: Карт-бланш, 2004. 331 с.
5. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. 608 с.
6. Соколовська А. Теоретичні засади визначення податкового навантаження та рівня оподаткування економіки. *Економіка України*. 2006. № 7. С. 5.
7. Чистов С. М. Державне регулювання економіки: навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2002. 208 с.

References

1. Jorgenson, D. W. (1963). Capital Theory and Investment Behavior. *American Economic Review*, 53, 247–259 [in English].

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

2. Dyuryadin, V. P. (2004). Podatkovyi mekhanizm finansovoho ozdorovlennia pidpriemstv: teoretychni aspekty [Tax mechanism of financial recovery of enterprises: theoretical aspects]. *Ekonomika Kryma – Economy of Crimea*, 12, 25–28 [in Ukrainian].

3. Krysovaty, A. I. (2013). *Novitnia paradyhma preferentsiinoho opodatkuvannia [The newest paradigm of preferential taxation]*. Kyiv: Center for Educational Literature [in Ukrainian].

4. Krisovaty, A. I., Desyatnyuk, O. M. (2004). *Podatkova systema [Tax system]*. Ternopil. Carte Blanche [in Ukrainian].

5. Krupka, M. I. (2001). *Finansovo-kredytnyi mekhanizm innovatsiinoho rozvytku ekonomiky Ukrainy [Financial-credit mechanism of innovative development of economy of Ukraine]*. Lviv: Lviv View. Center of LNU them. Ivan Franko [in Ukrainian].

6. Sokolovskaya, A. V. (2006). Teoretychni zasady vyznachennia podatkovoho navantazhennia ta rivnia opodatkuvannia ekonomiky [Theoretical bases of determination of tax burden and level of taxation of economy]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 7, 5 [in Ukrainian].

7. Chistov, S. M. (2002). *Derzhavne rehuliuвання ekonomiky [State regulation of the economy]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

Подмарьов Олександр Юрійович – аспірант кафедри міжнародних економічних відносин, Сумський державний університет (вул. Римського-Корсакова, 2, Суми, 40007, Україна).

Подмарьов Александр Юрьевич – аспірант кафедри міжнародних економічних відносин, Сумської державної університет (вул. Римського-Корсакова, 2, Суми, 40007, Україна).

Podmaryov Oleksandr – PhD student of the Department of International Economic Relations, Sumy State University (2 Rymyskogo-Korsakova Str., 40007 Sumy, Ukraine).

E-mail: zhuravka_f@ukr.net